

AFIRMAREA UMANULUI ÎN CADRUL FAMILIEI: FERICIREA, ACȚIUNEA MORALĂ ȘI POZITIVITATEA SOCIOUMANĂ

Larisa CUZNEȚOV

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Articolul reprezintă un studiu teoretic cu implicații practice de cercetare, analiză și sinteză a unui aspect foarte important, abordat inter- și pluridisciplinar, care a fost definit de către cercetătorii din domeniul psihologiei pozitive și al psihologiei fericirii drept pozitivitate socioumană. În acest studiu am corelat formarea pozitivității socioumane cu situațiile existențiale deschise/pozitive, cu acțiunea morală, sentimentele morale, altruiste, fericirea și afirmarea umanului în viața persoanei și a familiei. Studiul a conturat condițiile fericirii familiei.

Cuvinte-cheie: familie, fericire, acțiune morală, pozitivitate socioumană, situații deschise ale vieții, psihologia pozitivă, psihologia morală, psihologia fericirii, sentimente sociale altruiste, condiții ale fericirii familiei.

AFFIRMATION OF HUMAN IN THE FAMILY: HAPPINESS, MORAL ACTION AND SOCIO-HUMAN POSITIVITY

This article represents a theoretical study with practical implications for research, analysis and synthesis of a very important aspect, approach inter- and multidisciplinary, which was defined by researchers in the field of positive psychology and the psychology of happiness, as positivity socio - human. In this study, we correlated the formation of socio-human positivity with existential situations open/positive moral action, moral feelings, altruism, happiness and affirmation of the human in the person lives and in the family life. The study outlined conditions of family happiness.

Keywords: family, happiness, moral action, socio-human positivity, open situations of life, positive psychology, moral psychology, psychology of happiness, social altruistic feelings, conditions of family happiness.

Introducere

În ultimele două decenii ale secolului XX în SUA au început să apară mai multe studii și cercetări cu o problematică relativ inedită, referitoare la așa fenomene sociale, ca: *speranța, fericirea, dorința, plăcerea, optimismul, starea de excelență, conștiința viitorului, calitatea vieții* etc. În ultimii ani tot mai mult teren capătă investigațiile cu privire la *psihologia pozitivă* [1], o altă categorie de cercetători studiază și discută *psihologia fericirii* [2-4]. În arealul științific românesc se realizează cercetări cu privire la fericire și pozitivitatea socioumană, psihosociologia fericirii [5-7]. Dat fiind faptul că și noi am realizat câteva studii în domeniul dat, elaborând mai apoi monografia *Filosofia practică a familiei* (2013), în care am expus și dezvoltat ideea corelării fericirii cu existența familială și axarea persoanei pe acțiunea morală, ceea ce, în viziunea noastră, reprezintă fundamentul fericirii și a pozitivității socioumane [8], vom continua investigația afirmării umanului prin studiul *situațiilor deschise/ pozitive* ale existenței umane.

Abordare analitică a problemei

Înainte de a trece la analiza aspectului anunțat în titlul studiului vom realiza o mică incursiune în ceea ce privește psihologia pozitivă. Această nouă orientare și/sau domeniu de cercetare este legat de numele a doi savanți: Seligman M.E.P. și Csikszentmihalyi M (2000). În lucrarea sa „Introducere în psihologia pozitivă” cercetătorii menționează că aceasta este *o știință obiectivă a experienței subiective, a caracteristicilor individuale pozitive și a instituțiilor pozitive care promit să îmbunătățească calitatea vieții*. La fel, autorii sunt convinși că psihologia pozitivă se va dezvolta într-o știință și profesie care va ajunge să înțeleagă și să construiască factorii ce vor asigura indivizilor, comunităților și societăților *condiții de bunăstare și înflorire* ca să prevină patologiile ce apar atunci când viața este brutală și lipsită de sens [9, p.5-6]. Astfel, **psihologia pozitivă** își propune studierea și valorificarea a trei obiective esențiale:

- trecerea de la repararea/vindecarea oamenilor la construirea calităților pozitive ale acestora;
- validarea experiențelor pozitive (starea de bine, mulțumirea și satisfacția pentru trecut; speranța și optimismul pentru viitor, dezvoltarea și fericirea pentru prezent etc.), care este strâns legată de cultivarea trăsăturilor pozitive personale și la nivelul grupurilor umane (spirit civic, responsabilitate, altruism, înțelepciune, spiritualitate etc.);
- prevenirea variatelor distorsiuni personale și sociale care distrug omul și societatea. În acest aspect, M.E.P. Seligman și M.Csikszentmihalyi [10] menționează că multe dintre sarcinile de prevenire din

noul secol vor fi axate pe crearea unei noi științe a forței umane, a cărei misiune va fi studiul, înțelegerea și învățarea virtuților, cultivarea tinerilor pentru a le forma: curajul, conștiința viitorului, morala, speranța, onestitatea, capacitatea de a fi comprehensiv etc. [11].

Plecând de la asumțiile și reperele epistemologice ale psihologiei pozitive [12], a celei morale [13], a filosofiei practice [14,15] și a semnificației filosofice și existențiale ale fericirii ca experiență optimă de viață, vom analiza și identifica un aspect de care suntem cu toții interesați și autorii căruia permanent suntem. Acesta reprezintă specificul și conținutul *situațiilor existențiale deschise* [16], clipe de fericire [17,18], penetrate de emoții și sentimente pozitive trăite de orice persoană adecvată în viață, la general, și în viața de familie, în special.

Așadar, toate evenimentele pozitive ale vieții personale și familiale, care se percep cu entuziasm și trezesc sentimente plăcute, se consideră drept circumstanțe sau ocazii fericite, *deschid existența umană*, o fac fericită și o conduc spre evoluție, progres, oferă speranță, interes și încredere în propriile forțe. Acestea pot fi definite ca clipe fericite și *situații deschise ale vieții* și necesită din partea omului nu numai savurare, ci și o anumită atitudine, acțiuni/fapte, comportament activ și moral [19], în sensul că o multitudine de *situații deschise* de viață le putem planifica, provoca și chiar dirija cu succes. Evident că prin inteligență și cultură, efort moral-volitiv și centrarea permanentă pe unitatea conștientă dintre gândirea de tip pozitiv, comunicarea empatică, inclusiv relaționarea armonioasă, manifestarea înțelepciunii în context personal, familial și social, asigurăm funcționalitatea acțiunii morale și a comportamentului etic, proactiv și, deci, creăm ceea ce numim *personalitate pozitivă*, care este capabilă să prețuiască orice clipă de fericire, fiind și în stare să creeze și să dezvolte aceste clipe.

Concomitent cu *situațiile deschise*, în viața persoanei și a familiei mai apar variate circumstanțe, obstacole nefavorabile, dificile (accidente, maladii, pierderea persoanelor apropiate, eșecuri etc.). Situațiile date provoacă un șir de trăiri neplăcute omului și apropiatilor acestuia, provocându-i tensionare psihologică, stres, durere și suferințe sufletești. Circumstanțele vizate sunt definite ca *situații închise* ale vieții persoanei. Aici ne vom limita doar la următoarea constatare: persoanele ce traversează o *situație închisă de viață* în procesul existenței lor se simt nefericite, deprimare, iar psihologii definesc această stare ca una dificilă, de criză. Deseori *situațiile închise* care apar și persistă în propria viață sau viața de familie sunt asociate cu alte probleme, fiind corelate de om cu un destin nefavorabil, definit ca unul vitreg (al unui membru ori al întregii familii). Acest aspect, în linii generale, l-am elucidat separat [20, p.234-241], însă studierea lui o vom continua în viitorul apropiat.

Literatura consacrată [21-25 etc.] și observațiile empirice demonstrează că modul de a accepta și a aborda situațiile de viață depinde de trăsăturile de personalitate cultivate la individ, de educația primită și modelul parental de depășire a acestora, interiorizat din cea mai fragedă vârstă, încă în familia de origine și exersat, mai apoi, în mediul școlar, grupul de referință a persoanei și în mediul comunitar.

Atitudinea persoanei sau cea a membrilor familiei față de variate situații de viață reprezintă un fenomen psihoemoțional, care se raportează la inteligența, cultura, genul și vârsta persoanei, inclusiv la psihotipul biologic (transmis ereditar), la temperament, caracter, voință și specificul situației. Evenimentele din viața personală și cea familială a persoanei sunt trăite intens și se manifestă la nivel de reacții, sentimente, stare și atitudini, care țin de sfera emoțional-afectivă și cea morală a individului, acestora atribuindu-le totodată și o semnificație profundă etică.

Dacă semnificația evenimentelor personale, inclusiv a celor familiale, este pozitivă, se includ sentimentele morale, intelectuale, estetice etc., care *deschid existența persoanei*, iar dacă semnificația evenimentului este negativă – situația nefericită distorsionează și *închide* existența persoanei, stimulând apariția sentimentelor și stărilor negative [26-28 etc].

În acest studiu analizăm situațiile deschise, care-l fac pe om fericit și-i provoacă sentimente sufletești pozitive, morale, definite de specialiștii din domeniul psihologiei morale drept *sentimente sociale altruiste*, a căror origine se află în structura valorilor morale ale *Supra-eului* [29, p.179]. Astfel, în cazul situațiilor deschise ale vieții, sentimentele apărute sunt opuse celor generate de egoism, acestea având la bază bunăstarea și altruismul. Forma cea mai tipică și generală în care se manifestă sentimentele altruiste este *simpatia* și *plăcerea*.

Simpatia reprezintă sentimentul de atracție pe care o manifestă o persoană pentru alta. Tendința de a trăi sentimente similare reprezintă elementul fundamental al afecțiunii interpersonale de apropiere. În familie, simpatia se află la baza afecțiunii și cimentează relațiile soț-soție, copii-părinți și cele dintre aceștia și rudele lor. Simpatia trebuie susținută printr-o comportare onestă, atentă și respectuoasă. *Plăcerea* reprezintă satisfacția trăită de persoană în urma producerii unor evenimente pozitive în viața omului. Cercetătorii din domeniul psihologiei morale [30-32] și al psihologiei pozitive [33-36] consideră că plăcerea este strâns legată de acțiunea morală (aici nu ne axăm pe plăcerea produsă de bunurile materiale), care provoacă sentimente altruiste persoanei.

Sentimentele altruiste includ:

a) *sentimente electiv*, orientate preferențial către o anumită persoană în care ai încredere și cu care prietenești sau de care ești atras, te atașezi sentimental/dragoste;

b) *sentimente familiale*, care apar, se dezvoltă, există și sunt specifice relațiilor ce se stabilesc între membrii familiei. Ele au un caracter nuanțat și se manifestă prin următoarele forme de sentimente: conjugale; parentale/materne și paterne; filiale, fraterne;

c) *sentimente patriotice* ce vizează atașamentul față de patrie sau de neam, grupul etnic-național din care face parte persoana și care reprezintă esența și expresia originii și identității sale prin manifestarea atitudinii și comportamentului pozitiv și civic;

d) *sentimente umanitare*, care sunt forma cea mai extinsă a sentimentelor altruiste și care exprimă apropierea, iubirea și înțelegerea față de oameni, indiferent de apartenența lor la o anumită rasă ori etnie, sex; convingeri politice sau religioase. Sentimentul umanitar este unul de fraternitate și solidaritate universală, o atitudine filantropică în sensul cel mai larg al cuvântului [37, p.180].

În contextul vizat, devine clar faptul că oamenii, inclusiv familiștii, nu sunt axați doar pe existența imediată, de moment, ci au tendința de a-și imagina și proiecta permanent viața, existența lor în viitor, pe care o percep dincolo de realitate, aspirând continuu către un ideal *transpersonal*. Sursa acestor idealuri superioare ale persoanei o constituie *Supra-eul* moral/axiologic, care începe a se forma în familie. În esență, *Supra-eul moral* format și valorizat permanent de persoană în cadrul social (apropiat/familia și mai îndepărtat/sociumul) reprezintă procesul complex și râvnit de afirmare a umanului [38-42].

Supra-eul moral ne deschide perspectiva unei ordini morale superioare către lumea valorilor, o lume ideală, pentru care nutrim admirație, respect și dorința de a ne integra continuu în ea, pentru a trăi un șir de sentimente morale ideale.

În categoria *sentimentelor ideale* pot fi incluse:

- *sentimentele intelectuale* ce se manifestă prin inteligență și cultivă cunoașterea adevărului, valorile cogniției/metacogniției, rațiunii etc.;
- *sentimentele morale* ce se manifestă și cultivă binele, onestitatea și dimensiunile morale ale virtuților umane;
- *sentimentele religioase* ce se manifestă prin credință și cultivă credința și iubirea pentru aproape, comunicarea omului cu Dumnezeu;
- *sentimentele estetice* ce se manifestă prin gustul estetic, creativitate și cultivă frumosul; valoarea sensibilă ce exprimă natura, artele și umanul [43].

Evident că situațiile deschise ale vieții personale și familiale provoacă sentimente altruiste și ideale, ele provoacă omului satisfacție, plăcere și îl fac fericit. Părinții sunt primii învățători ai copiilor lor, care le cultivă sentimentele umane și tot ei îi învață a observa, aprecia și exercita acțiunea morală și sentimentele ideale. Venim să confirmăm această teză și prin rezultatele obținute la un mic sondaj privind *situațiile existențiale deschise și fericirea persoanei*. Astfel, 88,5% din lotul de 1100 de adolescenți și tineri (vârsta de 16-26 ani) au menționat că părinții pentru ei reprezintă un model/ideal al comportamentului pozitiv; 77,2% din subiecți au spus că sentimentele și comportarea altruistă au învățat-o de la părinți și rude (frați, unchi, mătușe etc.), iar 72% din intervievați susțin că se percep fericiți, deoarece comunică și au o relație frumoasă în cadrul familiei cu cei apropiați, se simt apreciați pozitiv în familie, la studii și serviciu (dar, totuși, în prim-plan sunt părinții/familia). Optimism și încredere în viitorul țării, familiei și în afirmarea umanului ne-a provocat faptul că 99,7% din adolescenți și tineri (statut social diferit, implicați în studii și munci variate, nu doar de tip intelectual) au fost în stare să descrie trăsăturile unei personalități pozitive și să explice adecvat comportamentul pozitiv.

Edificând familia în baza acțiunilor morale și a conduitei pozitive, omul întemeiază și ansamblul de condiții care provoacă sentimente morale/altruiste și ideale. Atunci când partenerii se iubesc și se stimează, sunt apti de a *oferi* și *primi* adecvat sentimentele altruiste și ideale, când există un schimb armonios emoțional, ideatic și psihofizic, se construiește o relație interumană centrată pe dragoste, afecțiune, simpatie, morală, responsabilitate – putem fi siguri că, în pofida unor pronosticuri pesimiste, pozitivitatea socioumană va asigura afirmarea umanului și feedback-ul acestuia în cadrul personal, familial și cel comunitar.

Orice deschidere față de partenerii de familie înseamnă realizare de sine, exteriorizare a sentimentelor în plan moral, social, spiritual și psihofizic. Acest lucru face ca situațiile deschise ale vieții să se deosebească fundamental de situațiile închise, deoarece ele provoacă persoanei plăcere, bucurie și fericire, îi menține interesul pentru o viață demnă.

În acest context vom preciza esența sentimentelor pozitive și importanța lor pentru sporirea calității și speranței de viață.

Plăcerea reprezintă o stare complexă pe care o trăiește persoana în situațiile deschise ale vieții, fiind resimțită somatic, sufletește și moral ca o stare de bine, de satisfacție și mulțumire. Sigur că plăcerea este legată de satisfacerea trebuințelor fiziologice, dar și a celor sociale. Dincolo de nivelul satisfacerii trebuințelor primare, plăcerea este conexă și cu planul conștiinței morale a omului, fiind reacție de răspuns, stare de satisfacție cu privire la faptele și actele acestuia. În viața familială plăcerea se poate resimți la nivelul *senzațiilor* ca rezultat al împlinirii trebuințelor primare; la nivelul *satisfacției*, raportată la realizarea dorințelor și aspirațiilor umane și la nivelul *conștientizării importanței acțiunilor morale*.

Bucuria ca stare de plăcere, predominant sufletească, emoțional-afectivă este provocată de o realizare reușită sau o interconexiune simpatetică dintre soți, părinți și copii sau alte rude. Bucuria trăită în plan sufletesc ca o mulțumire contribuie la o deschidere față de cei apropiați, la depășirea unor obstacole, limite, asigurând reușita acțiunilor personale și familiale.

Bucuria și plăcerea sunt strâns legate între ele și sunt dificil de separat. Psihologii consideră că plăcerea, mai frecvent, se percepe la nivelul sferei corporale, iar bucuria se percepe în sfera psihică [44, p.181] și presupune următoarele forme de manifestare: *râsul, euforia, extazul*.

Râsul, prin natura sa emoțional-afectivă de manifestare a bucuriei, reprezintă expresia bunei dispoziții sau reacția la unele situații comice. El poate fi înțeles și explicat într-un context social concret.

Euforia la fel este expresia unei plăceri, împărtășite de un grup de persoane, dar ea se manifestă mai zgomotos, antrenant și contagios.

Extazul este forma prin care se realizează, în totalitatea ei, starea de eliberare sufletească și morală specifică pentru fiecare persoană. Se consideră că ea reprezintă un act de proiecție, de deschidere a individului către planul transreal al divinității [45, p.182-183].

C.Enăchescu menționează că *extazul* este o experiență psihologică pură și complexă, în procesul căreia sensibilitatea externă corporală pare să fie anulată, individul trăind cu intensitate un sentiment interior al plenitudinii, pe care îl conferă întâlnirea și absorbția sa în planul divinului. Experiența extazică reprezintă o chestiune de conștiință, pe care individul o trăiește ca pe o stare stranie de transportare în planul interior al acesteia. Bucuria extazică este starea pe care persoana o resimte ca pe o supremă eliberare, o deschidere interioară, cu depășirea limitelor vieții, o expansiune sufletească către o realitate transobiectivă și transumană spre care aspiră.

Din cele relatate putem conchide că viața de familie oferă omului o mulțime de situații deschise, plăcute, care-i provoacă bucurie, râs, euforie și extaz. Acestea sunt legate de clipele intime de manifestare a iubirii, a atașamentului, mărturisirii unor confidențe; de situațiile aprobării și susținerii unor acțiuni și fapte morale; de conceperea și nașterea copilului; observarea unor manifestări în dezvoltarea și conduita apropiaților, mai cu seamă a copilului (rostirea primului cuvânt, apariția dinților, primii pași etc.), de realizările persoanei, succesele obținute de ea și membrii familiei în toate sferile de activitate.

Evident că bucuria manifestată în cadrul familiei este împărtășită de toți membrii acesteia. În cazul dat, ea consolidează și cimentează relațiile intrafamiliale, le face plăcute, inedite și valoroase din punct de vedere moral. Sigur că emoțiile și sentimentele pozitive care însoțesc situațiile deschise ale vieții familiei pot fi percepute și ca o stare de *fericire*. Cercetătorii din domeniul psihologiei morale [46-49 etc.] susțin că plăcerea este localizată predominant somatic, bucuria reprezintă o experiență sufletească complexă, iar starea de fericire este, în primul rând, un sentiment amplu, o experiență morală pură. Starea de fericire se raportează la valorile supreme ale binelui moral. Din punct de vedere simbolic, fericirea este considerată un dar divin. Primul filosof care a abordat starea *fericirii ca stare morală* a fost Socrate. A fi fericit pentru Socrate înseamnă a te descoperi, a te cunoaște pe tine însuși.

Mica incursiune în istoria filosofiei a permis să stabilim: *morală Antichității*, pentru care fericirea este Binele suprem; scopul suprem al omului întruchipat în *morală specifică modernității*, marcată de creștinism, pentru care scopul ultim este virtutea și *morală filosofiei actuale*, inspirată de J.Fichte (filosofia absolutului ce constă în dezvoltarea atitudinii reflexive în cadrul căreia meditația generează beatitudinea omului) și continuată de A.Gehlen și alți filosofi. În acest sens, ne este foarte aproape ideea lui Aristotel, conform căreia fericirea durabilă nu poate fi separată de o viață virtuoasă, întemeiată pe rațiune și activitate. Sunt interesante și valoroase ideile lui Im.Kant, care considera că *fericirea ideală este satisfacerea tuturor înclinațiilor noastre* [50], ceea ce este important din punct de vedere pedagogic și social. La nivel existențial, oamenii percep fericirea

ca pe o stare completă de satisfacție. Ea este o aspirație comună a tuturor oamenilor, către ce tinde permanent fiecare persoană. Nu fac excepție, în această privință, nici persoanele ce se căsătoresc și își creează familie.

Dacă analizăm motivele și condițiile edificării familiei, observăm de la bun început că cel mai vizibil și important motiv este iubirea, dorința de a trăi împreună, a naște și educa copii și a trăi/a construi o viață familială fericită comună. Condițiile fericirii în cuplu, apoi în familie sunt numeroase și variate.

Evident că este adecvat să le divizăm în două categorii:

I. *Condiții interne* ce țin de starea sănătății persoanelor, maturitatea lor psihologică și socială, trăsăturile pozitive de personalitate (temperament, caracter, voință etc.), nivelul de inteligență și cultură, sentimentele pozitive trăite de partenerii conjugali.

II. *Condiții externe* care țin de organizarea-desfășurarea-monitorizarea vieții de familie și evenimentele de natură socială, economică, culturală din cadrul ei și din socium (care au la baza acțiunea morală).

Condițiile interne corelează și interacționează cu cele externe, valorificându-se prin comportamentele persoanei, care, în cazul centrării pe acțiunile morale, vor fi percepute pozitiv, persoana fiind fericită și, invers, faptele imorale, meschine îl fac pe om, mai devreme ori mai târziu, nemulțumit de sine, nenorocit, nefericit.

Concluzii

O familie fericită constă din adulți care, punând în mișcare rațiunea, iubirea, moralitatea, comunicarea și relaționarea empatică echitabilă, creativitatea și implicarea conștientă a ambilor părinți în creșterea și educația copiilor, sunt în stare să se autoevalueze-autoperfecționeze și să analizeze sistematic viața lor, pentru a promova pozitivitatea socioumană și a construi un lăcaș unde prosperă Iubirea aproapelui, Binele moral și Afirmarea umanului.

Referințe:

1. SELIGMAN, M.E., CSIKSZENTMIHALYI, P. Positive Psychology: An Introduction. In: *American Psychologist*, 2000, vol.LV, no1.
2. CHELCEA, S. Fericire și pozitivitate socio-umană. În: *Dragoste, familie și fericire. Spre o sociologie a seninătății*. Iași: Polirom, 2015.
3. DIENER, E., LUCAS, R.E., OISHI, S. Subjective Well-Being: The Science of Happiness and Life Satisfaction. În: *The Handbook of Positive Psychology*. Snyder C.R., Lopez S. J./ eds. New-York: Oxford University Press, 2009, p.63-73.
4. ILUȚ, P. *Dragoste, familie și fericire. Spre o sociologie a seninătății*. Iași: Polirom, 2015.
5. CHELCEA, S. *Op.cit.*
6. ENĂCHESCU, C. *Tratat de psihologie morală*. Iași: Polirom, 2008.
7. ILUȚ, P. *Op.cit.*
8. CUZNEȚOV, L. *Filosofia practică a familiei*. Chișinău: CEP USM, 2013.
9. SELIGMAN, M.E., CSIKSZENTMIHALYI, P. *Op.cit.*, p.5-6.
10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*, p.7.
12. *Ibidem*.
13. ENĂCHESCU, C. *Op.cit.*
14. ARISTOTEL. *Etica Nicomahică*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
15. CUZNEȚOV, L. *Op.cit.*
16. ENĂCHESCU, C. *Op.cit.*
17. DIENER, E., LUCAS, R.E., OISHI, S. *Op.cit.*
18. PEALE, N.V. *Forța gândirii pozitive*. București: Curtea Veche, 1999.
19. SELIGMAN, M.E., CSIKSZENTMIHALYI, P. *Op.cit.*
20. CUZNEȚOV, L. *Op.cit.*
21. CHELCEA, S. *Op.cit.*
22. CUZNEȚOV, L. *Op.cit.*
23. DIENER, E., LUCAS, R.E., OISHI, S. *Op.cit.*
24. ENĂCHESCU, C. *Op.cit.*
25. ILUȚ, P. *Op.cit.*
26. CUZNEȚOV, L. *Op.cit.*
27. DIENER, E., LUCAS, R.E., OISHI, S. *Op.cit.*

28. ENĂCHESCU, C. *Op.cit.*
29. *Ibidem*, p.179.
30. CUZNEȚOV, L. *Op.cit.*
31. ENĂCHESCU, C. *Op.cit.*
32. PEALE, N.V. *Op.cit.*
33. CHELCEA, S. *Op.cit.*
34. DIENER, E., LUCAS, R.E., OISHI, S. *Op.cit.*
35. ILUȚ, P. *Op.cit.*
36. SELIGMAN, M.E., CSIKSZENTMIHALYI, P. *Op.cit.*
37. ENĂCHESCU, C. *Op.cit.*, p.180.
38. ARISTOTEL. *Op.cit.*
39. CHELCEA, S. *Op.cit.*
40. CUZNEȚOV, L. *Op.cit.*
41. ENĂCHESCU, C. *Op.cit.*
42. SELIGMAN, M.E., CSIKSZENTMIHALYI, P. *Op.cit.*
43. ENĂCHESCU, C. *Op.cit.*
44. *Ibidem*, p.181.
45. *Ibidem*, p.182-183.
46. CHELCEA, S. *Op.cit.*
47. CUZNEȚOV, L. *Op.cit.*
48. ENĂCHESCU, C. *Op.cit.*
49. PEALE, N.V. *Op.cit.*
50. Apud 8, p.232-233.

Prezentat la 22.06.2016